

RISKO-TOTH MARIA

Szexuális bántalmazásra vonatkozó hamis feljelentések lehetséges lélektani háttere, okai serdülő és fiatalabb lányoknál

Sajnos nagyon sok szexuális bűncselekmény történik családon belül és családon kívül egyaránt. Ezeknél az eseteknél a latencia igen nagy, vagyis az esetek jelentős része a hatóság előtt rejtve marad. De ugyanígy igaz az is, hogy nem minden rendőrségre kerülő ügy alapja valós, a hamisnak bizonyuló feljelentések aránya viszonylag magasnak tűnik.

Gyakran hallható akár még szakemberek szájából is, hogy egy ártatlan kisgyermek nem hazudhat, hogyan és miért találna ki ilyesmit. Álszent dolog azonban azt állítani, hogy ez nem lehetséges. Napjaink felgyorsult világában sok területen egyre korábban érnek a gyerekek, szexuálisan egyre tájékozottabbak, érzelmileg viszont elhanyagoltabbak. Mindeközben egyre többször kénytelenek bevonódni a felnőttek életébe olyan módon, ami meghaladja értelmi és emocionális fejlettségük színvonalát. Ebből fakadóan könnyen kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy aktuális előnyök reményében rossz döntést hoznak, és mivel a gyerekek a jelenben élnek, nem gondolkodnak távlatokban, a hosszú távú következményeket nem képesek mérlegelni.

Előfordul, hogy a hatóság tagjai és a gyermeket ismerők is azt gondolják a pszichológiai vizsgálat alapján megfogalmazódó, háttérben húzódó motivációról, hogy az nem elégséges vagy túl abszurd. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy bár a szexualitás a téma, mégis gyerekekkel állunk szemben, akik másként gondolkodnak, és más élethelyzetben vannak, mint mi, felnőttek. Realitásérzékük, logikai készségük, az emberi viszonylatokban való tájékozódási képességük, felelősségtudatuk még éretlen. A gyermeki lét pedig mindenképpen kiszolgáltatott pozíció, más helyzet, mint amiben felnőtteként élünk. Ha a gyerek úgy érzi, hogy a saját érdekei nincsenek megfelelően képviseltetve, vagy valamitől fél, megpróbálhatja magához ragadni az irányítást, és ilyenkor drasztikus és irracionális lépésekre is képes lehet.

Szem előtt kell tartani azt is, hogy a nem valós esetek – csakúgy, mint a valóságok – súlyos családon belüli problémákra hívják fel a figyelmet. Lehet-

séges, hogy a gyerek olyan nehézséggel áll szemben, amit nem képes megfogalmazni, amire vonatkozóan nem képes segítséget kérni (vagy megtette és nem ért el célt), és ezért jelez ilyen módon. A nem valós esemény hatóság általi valósként kezelése és annak következményei azonban hosszú távon tovább rontják a gyerek helyzetét, pszichés állapotát, hiszen a valós probléma orvoslására nem kerül sor, sőt az egész család tönkremehet az eljárás ideje alatt, ami súlyos büntudatot kelthet a gyerekekben. Főként, ha még börtönbe is juttat egy véten, esetleg számára érzelmileg jelentős személyt. Ezért nagyon fontos, hogy rendkívüli körülménnyel, alapos vizsgálattal az egész folyamat minél korábbi szakaszában kiszűrjük a hamis eseteket. Ehhez próbálunk néhány szempontot megosztani a következőkben arra vonatkozóan, hogy a tapasztalatok szerint milyen motivációk húzódnak meg a valótlan gyanúsítások háttérében. Bár ezek nagyon sokfélék lehetnek, hiszen minden ember, minden család, minden élethelyzet más, mégis bizonyos típusjegyek felfedezhetők, amelyek alapján lehetséges némi kategorizáció. Szó lesz továbbá a nem valós történetek narratívájának alakulásáról és a hamis vád fennmaradásának okairól is.

Váláskor

A válás folyamán a gyermeket ért szexuális zaklatás vádja az apa elleni leg-hatékonyabb fegyver mind a vagyonomegosztás, mind a gyermekelhelyezés vonatkozásában, és a nők ezt egyre gyakrabban ki is használják. Mire lezajlik a rendőrségi eljárás és kiderül, hogy nem igaz a történet, a bíróságon addig is jól mutat egy ilyen papír a válás idején. Kevésbé ismert és kevésbé gyakori is, de előfordul, hogy apukák élnek ezzel a fegyverrel az anyákkal szemben. Utóbbi esetekben inkább kisebb gyerekek érintettek, akiknél az apák a gondozás bizonyos mozzanatait torzítják szexuális töltetűvé.

Még a vélhetően az anya által eltervezett hamis vádas esetekben is ritkábbnak tűnik az, hogy a gyerek direkt betanítására kerül sor. Sokkal inkább jellemző, hogy indirekt módon zajlik a folyamat: az anya azt az elvárást sugalmazza a gyerekeknek, hogy ezzel kellene megoldást találni a mindenkit kínzó családi konfliktusra, vagy olyan módon, irányított kérdésekkel faggatja ismétlődően a gyereket, aminek eredményeként egy ilyen történet kerekedik ki (ezekről a spontánnak mondott beszélgetésekről nem egyszer hangfelvétel is készül).

Nem minden esetben van szó ennyire szándékos, eltervezett akcióról. A nők eszköztárában ennél jóval kifinomultabb módszerek állnak rendelkezés-

re a cél eléréséhez. Megtörténik, hogy az apával való elnyúló konfliktusos folyamatban az anya annyira szenved, olyan elesett, hogy a szülők éretlen harcában korán felnőtt szerepbe kényszerülő gyerek az érzelmi zsarolás manipulációjának következtében kénytelen megmentőként fellépni, és egyszer csak előáll egy ilyen történettel. Ennek alapjait veheti a különféle tévéműsorokból vagy az internetről. Az is előfordul, hogy anyuka „barátnői” státusba helyezett gyermekével – annak pszichoszexuális fejlődését rendkívül károsan befolyásolva – megosztja az apával való intim együttlét részleteit, különösen annak számára kellemetlen mozzanatait, amelyeket a gyerek felhasználhat. Látványos ilyenkor, hogy a kislány saját sérelmeinél jóval hangsúlyosabban sorolja az anyjáéit, olyan történetekről számol be nagy átéléssel, sajátélményszerű érzelmi reakciókkal kísérvé, amelyekről életkorából vagy helyzetéből kifolyólag nem tudhat. Az ilyen gyermek az anya személyiséghatárokat elmosó, túlfolyó magatartása következtében nem képes önmaga egyéniségét, érzelmeit, vágyait és saját problémáit az anyjáétól elkülöníteni, függetlenként megélni.

A nevelőapa eltávolítása

Nem meglepő az sem, hogy serdülő vagy fiatalabb lányok annak érdekében állhatnak elő hamis szexuális váddal, hogy nem kedvelt nevelőapjuktól megszabaduljanak. Az elvált szülők gyermekei jellemzően nehezen törődnek bele a család szétesésébe, titkon vagy nyíltan éveken keresztül abban reménykedhetnek, hogy szüleik újra együtt élnek majd függetlenül attól, hogy mennyire volt konfliktusokkal terhelt az együtt töltött időszak. Ennek pedig a szemükben jelentős gátja lehet az „új apuka”, akinek ezért nagyon nehéz dolga van, amikor el akarja fogadtatni magát nevelt gyermekeivel. Akár még bűnbakká is válhat a gyerek szemében – miközben az édesapa személye idealizálódhat a láthatások napi problémáktól mentes időszakai következtében –, ami súlyos konfliktusokhoz vezethet közöttük. Ezek igen nehéz élethelyzetek, amelyek hatékony, sikeres kezelésének eszközei keveseknek állnak rendelkezésére. Bármennyire szimplifikáltnak tűnik ez a magyarázat, volt már olyan, amikor a tizenöt éves kislány elismerve a hamis vádat pontosan ezt fogalmazta meg: azt hitte, ha a nevelőapa börtönben lesz, visszajön az édesapja.

Természetesen itt is kitüntetett szerepe van az édesanyának. Ha a gyermek az anyától sem kapja meg az áhított figyelmet, megértést, szeretetet, az tovább mélyítheti a problémákat.

Fontos jelzés ezen esetek hitelességének megítélésénél, hogy sokszor olyan lányok tesznek hamis bejelentést, akik nagyon is határozott, vagány, dacos serdülők, és a zaklatással együtt súlyos, nyílt konfliktusokról is beszámolnak a nevelőapával, amelyekben az ő szerepük korántsem alárendelődő. Ilyen esettel találkozva érdemes belegondolni, hogy életszerű-e az adott családi kontextusban, családi rendszerben az adott gyerek olyan szintű elnyomása, amelyről ő kizárólag a molesztálásra vonatkozóan számol be. Ugyanakkor – nyilván nem minden esetre igaz ez sem, de – jellemzőbb a családon belüli valós szexuális abúzusok esetén, hogy ezekre nem testi erő, konkrét erőszak, fizikai kényszer alkalmazásával kerül sor. Sokkal gyakoribb, hogy a kapcsolatban rejlő érzelmi és egyéb függőséggel, a kiszolgáltatottsággal, az alárendeltséggel való visszaélés, manipuláció következtében történnek meg.

Elősegítheti azt, hogy a kislány ilyen történettel álljon elő – illetve azt is, hogy esetleg valóban létrejöjjön a szexuális kapcsolat –, ha a fiatal anya féltékeny kamasz lányára, vetélytársának tekinti őt saját párkapcsolatában. Még ha nem mondják is ki, „benne van a levegőben”, a gyerek úgy érezheti, hogy akár meg is történhetne a dolog, így nem kell túl nagyot tódítania, ha azt mondja, már megtörtént.

Menekülés az apai szigor elől

A szigorú nevelő- vagy édesapától való megszabadulás vágya szintén kézenfekvő magyarázata a hamis gyanúsításoknak. Az érdemel itt külön szót, hogy az apai/szülői szigor alóli menekülés esetén új jelenségnek tűnik, hogy nem egyszerűen a korlátoktól szeretne megszabadulni a tizennégy-tizenöt éves, önmagát éppen eléggé felnőttnek gondoló lány, hanem a célja az, hogy a szexuális visszaélést ürügyként használva a barátjához költözhessen. Az, hogy apuka esetleg börtönbe kerül, mellékes számára, esetleg nem is gondol erre, vagy nem méri fel ennek a jelentőségét.

Ezekben az esetekben is megvan az előzmény: a zaklatott családi viszonyok, feszültséggel teli légkör, az érzelmileg elhanyagoló anya és az érzelmei kifejezésével küszködő apa. Ez nem mindig feltűnő: egy a kívülálló számára problémamentesnek ható családon belül is megélhet a gyermek súlyos gondokat. Például – egy valós esetet alapul véve – traumatizált lehet attól, hogy a testvére mellett háttérbe szorulónak éli meg magát. Ez súlyos önértékelési problémákhoz vezethet, amit kompenzálnak élhet meg egy párkapcsolatban, amelyben a fiú szélsőséges ragaszkodását tapasztalja meg rossz esetben eset-

leg éppen azon jegyek (szélsőséges féltékenység, kisajátítás, elszigetelés más kapcsolatoktól) miatt, amelyek egy későbbi bántalmazó kapcsolat előjelei lehetnek. Ez az erős ragaszkodás felértékeli a kapcsolatot a családban megélt csalódások ellenében.

Az említett esetben a tizenöt éves kislány szeretett volna összeköltözni a barátjával, amit a szülők elleneztek. Nem látva más megoldást, kitalált egy szexuális zaklatásról szóló történetet: „*kellett a gyámhatóságnak a feljelentés, hogy véglegesen át tudjanak helyezni a gyámomhoz*”, akiről tudott volt, hogy a tizenöt éves lány barátjának az anyukája. „*Úgy gondoltam, hogy ezek elég nyomós érvek*” – mondta el a pszichológiai vizsgálaton. Ebben az ügyben egyébként a kislányt anélkül, hogy vizsgálták volna az egészen bizarr vádakat (amelyeket objektív tények is cáfoltak), a rendőrségi feljelentés megtételével egy időben a gyámhivatal hivatalosan összeköltöztette a barátjával, ezzel kivéve a szülők kezéből a jogi eszközöket, hogy hatással legyenek a gyermekük sorsára.

Az anyát ért gyermekkori szexuális trauma hatása

Egészen más lélektani dinamika is vezethet hamis vádakhoz. Fiatalabb, serdülőkor előtti kislányoknál viszonylag gyakran látjuk azt, hogy a háttérben jelentős az anyát ért gyermekkori szexuális trauma szerepe. Több esetben fordult elő, hogy a korábban zaklatáson átesett anya arról számolt be a kihallgatás vagy a pszichológiai vizsgálat során, hogy amikor megtudta, gyermeket vár, megfogalmazódott benne a gondolat, hogy az általa megélt trauma a kislánnyal megismétlődhet.

Ez a félelem aztán áthatja az anya gyermekéhez és a világhoz való általános viszonyulását, egyfajta szexualizált-paranoid légkört hozva létre a gyerekek körül. Teszi ezt alapvetően oly módon, hogy minden helyzetben a szexuális zaklatás veszélyét látja, ami – mivel a gyerek kezdetben az anya közvetítésével érzékeli a világ dolgait, eseményeit és azok jelentését, jelentőségét – beivódik a gyerekekbe. Gyakran direkter formában is megnyilvánul az anya aggodása. A következő szélsőséges és ezáltal rendkívül szemléletes esetben az anya által részletesen feltárt folyamatban látványos a saját szerepe, amelyre ő maga láthatóan teljesen vak volt. Hasonló történhet finomabb, esetleg kevésbé jól tetten érhető módon több más esetben is.

Az említett példában az anya a kihallgatásakor elmondta, hogy korábban érte őt egy – objektíven szemlélve enyhének mondható – szexuális abúzus (mutogatás), emiatt egészen korán megfogalmazódott benne az aggodalom,

hogy a kislányát is érheti ilyesmi vagy ennél súlyosabb molesztálás. Ezért a gyereket öt éves korában részletekbe menően felvilágosította szexuális téren azzal kiegészítve, hogy őt milyen formában érte korábban zaklatás, és a kislányt milyen érheti. Ettől kezdve elmondása szerint mindennap rákérdezett a gyermeknél, hogy történt-e vele hasonló. Partner volt ebben a velük élő nagymama is. Közeli férfi tagja nem volt a családnak.

Egy idő után az anya már potenciális elkövetőt is talált, egy távoli rokont, aki időnként meglátogatta őket, és szeretett a kislánnyal játszani. Vele kapcsolatban addig soha nem vetődött fel ilyen gyanú, viszont sikertelen volt a párkapcsolatok terén. Ettől kezdve konkrétan rá vonatkoztatta a kérdéseket, ő nem tett-e „olyat” vele. A kislány mindig nemleges választ adott, és az anya elmondása szerint terhes is volt számára az állandó faggatózás.

Egy alkalommal az anya szófogatatlansága miatt mérges lett a lányára és megütötte. Az ekkor nyolcéves kislány sírva fakadt. Az anya elmondta, hogy mivel indokolatlannak találta ezt a reakciót, az ő fejében egyből megszületett a gondolat: csak azért sírhat, mert zaklatás érte, és természetesen az ominózus személy részéről. „Alig tudta kihúzni” belőle, mi történt, a kislány kitaratóan tagadott. Elmondása alapján az anya irányított, direkt kérdésekkel órákon keresztül faggatta a gyereket. Hiába szeretett volna aludni, nem hagyta. Végül éjjel körül a kislány egy simogatást végre elismert. De mivel annyira sírt (véltetően már a fáradtságtól is), az anyuka nem akarta elhinni, hogy „csak ennyi???”. Addig faggatta, míg befolyásoló kérdéseinek engedve egy konkrét nemi erőszakot el nem ismert, akkor végre alhatott.

A történethez tartozik, hogy másnap reggel, mielőtt az anya feljelentést tett, a rokonságban és a férfi munkahelyén is érdeklődni kezdett, hogy mást zaklatott-e már, mert az ő lányát igen. Ezzel véltetően örökre megbélyegezte a férfit, illetve a saját lányát is. Ebben a helyzetben pedig a kislány számára nehezen lett volna vállalható, hogy nem igaz a történet, hiszen pillanatok alatt mindenki tudomást szerzett róla. Ráadásul a rövid távú következmények kedvezők voltak a számára: rá figyeltek, mindenki kedves volt, és aggódó.

Egy másik esetben az anya kísértetiesen hasonló módon járt el. Mivel annak idején, amikor őt érte súlyos zaklatás, nem mert szólni, ezért a lányával azt tette, amiről azt gondolta, hogy neki akkor segített volna: öt éves korában felvilágosította, és azóta mindennap megkérdezte, molesztálta-e valaki. Egy alkalommal, amikor az anya éjszakai műszakban dolgozott, a hét éves kislány a nagybácsinál aludt. Éjjel az anya telefonhívást kapott a férfitől, hogy a kislány rosszat álmodott és sír, majd átadta a kislánynak a telefont, aki kérlelte, hogy jöjjön érte. Az anya nem tudott érte menni, így végül a kislány ennyit mondott:

„az történt, amit mondtál”, és az anya természetesen azonnal ott termett. A nagybácsi nem is érzékelte, hogy épp most gyanúsították meg szexuális zaklatással, amelyről a kislány későbbi beszámolója nem hatott élményszerűnek.

Az előbbiekhöz hasonló esetekben a gyerekek viselkedésében vagy az általuk előadottakban semmi nem utal arra, hogy szexuális abúzus áldozatává váltak volna. Ez a gyanú csak az anyák fejében él, ami persze megérthető, mivel súlyos, feldolgozatlan trauma munkál bennük folyamatosan. És bár megóvni szeretnék a gyermekeiket, ezek az anyák akaratukon kívül mégis megismétlik a velük történeteket, és valójában – más módon, mint tenné ezt egy férfi, akit gyermekkorában molesztáltak, de – szexuálisan zaklatják a gyermekeiket. (Ismert tény, hogy a legtöbb szexuális bűnöző, pedofil gyermekkorában áldozat volt. Egy áldozat áldozata.) Sajnos úgy tűnik, ez is egy módja a traumák transzgenerációs átadásának.

A nevelőszülők szerepe

Többször előfordul, hogy nevelőszülőknél elhelyezett gyerekek hosszabb idő után állnak elő azzal, hogy zaklatás érte őket. A nevelőszülőkkel beszélgetve esetenként kiderül, hogy itt is az imént tárgyaltakhoz hasonló történik: az ő fejükben hamarabb született meg a gyerek szexuális abuzáltságának gondolata, mint ahogy arra a gyerek bármilyen módon utalt volna. Bizonyos jelek következtében ők kezdték kérdezgetni a kislányt, kisfiút, aki eleinte tagadott, majd elismerte a dolgot.

Ebben a helyzetben is több lényeges tényezőt érdemes megvitatni. A nevelőszülők rendszerint arról számolnak be ilyenkor, hogy a gyerekek félnek a felnőtt férfiaktól, valamint a testi érintésektől, és ennek alapján ők gyanakodni kezdtek. Ha azonban belegondolunk, hogy a nevelőszülőkhöz kerülő gyerekek nyilván nagyon rossz családi körülmények közül kerülnek ki, legtöbbször bántalmazó-elhanyagoló szülőktől, nem meglepő, ha a hagyományosan agresszorként ismert ember, az apa, a férfi lesz számukra a legkevésbé bizalmat ébresztő személy. A testi érintések pedig e családokban legtöbbször nem a pozitív érzelmek, a gyengédség, hanem a bántás, a fájdalom közvetítői, így nem csoda, ha tartózkodnak tőle. Egyébként sem tekinthető kórosnak, ha idegenek – márpedig a nevelőszülők a gyerek számára azok – testi érintésétől ódzkodik egy kisfiú vagy kislány.

Másrészt: a legtöbb esetben, bármennyire bántalmazó vagy elhanyagoló volt is a család, a gyerek velük élt, és mivel ők gondoskodtak róla (bármilyen

mértékben), illetve nem volt más, akihez kötődhetek volna, a gyerekek ragaszkodnak a szüleikhez. Nem szívesen kerülnek egy teljesen idegen, ismeretlen környezetbe, és nem alkalmazkodnak ahhoz zökkenőmentesen még akkor sem, ha objektíven nézve az sok szempontból jobbnak mondható. A családból való kiragadás és nevelőszülőkhöz kerülés a gyerekek számára traumatikus élmény, és nem szabad messzemenő következtetést levonni abból, ahogy a gyerekek ebben a helyzetben viselkedik.

Továbbá, a nevelőszülők rendkívül nehéz feladattal szembesülnek, amikor a rossz környezetből, de akaratuk ellenére kiemelt, sokszor addig egyáltalán nem nevelt gyerekeket, akik mindenáron vissza akarnak kerülni az édes szüleikhez, integrálniuk kell a saját családjukba, szabályrendszerükbe, életükbe. Sajnos látunk arra példát, hogy a nevelőszülők legtöbbször vélhetően nem tudatosan, de a származási család ellen igyekeznek hangolni a gyerekeket, csökkenteni a kötődésüket annak érdekében, hogy könnyebben kezelhessék őket (vagy akár azért, hogy több szeretetet kapjanak tőlük). Érezhetik úgy, hogy a legjobb, ha nincsenek is láthatások, hiszen akkor nincs utána sírás és egy újabb, hosszabb-rövidebb reinitens időszak. Erre példa, amikor a nevelőszülő egyebek között azt róta fel a rendőrségi eljárás megindítását és a láthatás megszüntetését kieszközölve az özvegy édesapának (akitől csak azért kerültek el ideiglenesen a gyerekek, mert a munkája miatt nem tudta megoldani a felügyeletüket), hogy télen náthásan hozta vissza őket a láthatásról, illetve egy kisebb balesetben enyhén megsérültek. A könnyen befolyásolható kisfiú a pszichológiai vizsgálat kezdetén a nevelőanya által elmondottakat szajkózta szó szerint, majd a vizsgálat előrehaladtával és ezáltal a nevelőanya hatásának csökkenésével derült fény az édesapájához való erős kötődésére. Hasonló módon érhetik el a nevelőszülők – nem tudatosan – azt is, hogy a szexuális zaklatás vádjával kerüljön érzelmileg és fizikailag távolabb gyerek és szülő.

A másik kritikus pont, amikor a gyerekek rájön, hogy neki tényleg jobb a nevelőszülőnél, és retteg attól, hogy visszahelyezik a származási családjába. Ezt elkerülendő vetődhet fel bennük az, hogy előállnak a szexuális zaklatás vádjával.

A tanárok szerepe

A tanároknak, nevelőknek is jelentős szerep juthat egy-egy hamis történet keletkezésében és rendőrségre kerülésében. Mint az előbbi esetekben, itt is előfordulhat, hogy a tanár abba a hibába esik, hogy a gyerek rossz hangula-

tát szexuális bántalmazás megélésével magyarázza. Egy esetben az iskola tett feljelentést, miután a tanító néni egy korábbi bizonytalan, homályos információra alapozva elismerten azzal az attitűddel és célirányosan úgy kérdezte ki a nyolcéves gyereket, hogy abból egy szexuális zaklatás története kerekedett ki. A tanító néni meg volt győződve arról, hogy a kislány az őt ért molesztálás miatt sír, miközben a háttérben az anya aznap reggeli fenyegetése állt: mérgében azt mondta a gyerekeknek, hogy keressen magának másik szülőt. Ez a felnőtt számára nyilvánvalóan irreális felszólítás a gyerek számára reális fenyegetettséget jelentett, a gyermeki lét kiszolgáltatottságát megélve ő komolyan vette, és ez épp elég ok volt arra, hogy el legyen keseredve. A kislány a „vallomása” után nagyon élvezni kezdte a rendkívüli figyelmet és tetszett neki az új szituáció, elmondása az őt ért szexuális visszaélésről azonban nem hatott élet- és élményszerűnek. Azt, hogy a tanító néni teljesen jóhiszeműen járt el, bizonyítja, hogy szó szerint beszámolt saját szerepéről a történetekben.

Más módon is belekerülhet az iskola ezekbe a történetekbe, ami sajnos szinte kivédhetetlen. Előfordulhat ugyanis, hogy a tanárt szándékosan eszközként használják a feljelentéshez. Egy esetben kiderült, hogy a válófélben lévő anya, mivel vélhetően élt a gyanúperrel, hogy nem igaz a lánya által előadott történet az apa általi molesztálásról, és nem akarta magát kedvezőtlen helyzetbe hozni, illetve hatásosabbnak ítélte meg, ha az iskola tesz feljelentést, megkérte a lányát, hogy a tanárának számoljon be erről úgy, mintha neki még nem említette volna. Ez úgy vált egyértelművé, hogy a gyerek a pszichológiai vizsgálatokor véletlenül elszólta magát.

Olyan esettel is találkoztunk, amikor egy tanár, vélhetően pusztán kíváncsiságból, mindenáron meg akarta tudni, hogy a serdülő lány lefeküdt-e a barátjával, amit a lány nem szeretett volna megosztani vele. Hogy beismerésre bírja, azt hazudta a gyerekeknek, hogy ő a szüleitől már úgyis tudja, hogy megtörtént. Erre a lány bosszúból, mert elárultnak érezte magát, hirtelen indulatból azt mondta a tanárnak, hogy az apja szexuálisan zaklatja őt. Nem gondolta, hogy ennek az lesz a következménye, hogy egyből intézetbe kerül, ahol már hiába mondta, hogy nem igaz a dolog, az eljárás lezárultáig nem mehetett haza, és az édesapjával, akihez egyébként kötődött, hosszú ideig egyáltalán nem találkozhatott. Érdeemes itt egy pillanatra abba is belegondolni, hogyan befolyásolja egy ilyen esemény az apa-lánya kapcsolat hosszú távú alakulását.

A párkapcsolat szerepe

A már érintett eseteken kívül másképp is lehet szerepe a párkapcsolatnak a hamis szexuális erőszak-feljelentésekben serdülő lányoknál. Előfordul, hogy a lány áldozatszerepével és elesettségével szeretné visszaédesgetni magához az őt elhagyó kedvest. Az is motiváció lehet szigorú szülők esetén, hogy a baráttal töltött tiltott időt igazolja előttük. Ezekben az esetekben jobbra nem megnevezett, ismeretlen személy az „elkövető”, és néha egészen vad történetek születnek álarcos rablókkal és napokig tartó sanyargató fogsággal, amelynek viszont semmiféle testi vagy lelki nyoma nem keletkezik.

Arra is látunk példát, hogy a kislány a barátjához szökik, de a nála töltött napok végére megromlik a viszony, vagy fél a szülei reakciójától, és hazatérve arról számol be, hogy a fiú elrabolta és bezárva tartotta.

A kikérdezés módja mint a hamis feljelentés alapja

Amikor egy gyermek előad egy szexuális visszaélésről szóló eseményt, rendkívül óvatosoknak kell lennünk a meghallgatásakor.

A narratív pszichológia elmélete szerint az ember élményeit, tapasztalatait saját magának és másoknak történetekben mondja el. Egész élettörténetünk azáltal jön létre, hogy elmeséljük azt, ami velünk történt. A gyerekek történeteiket a szülőkkel együtt, az ő segítségükkel hozzák létre, alakítják. Amikor egy gyerek elmondja, hogy mi történt vele például az óvodában, a szülő, még ha nem volt is jelen, igazítgat az előadáson, rendez, a nem valószerű momentumokat kiszűri, helyre teszi, a részeseményeket idői sorrendbe rendez stb., annak érdekében, hogy a fejében lévő forgatókönyvek alapján koherens és hiteles történet jöjjön létre. Mindenki mást és mást tart lényegesnek egy-egy eseményben, más szempontokat hangsúlyoz, így amikor egy anya/apa a gyerekekkel megbeszél egy történetet, olyan kérdéseket tesz fel, olyan mozzanatokat hangsúlyoz, amelyek számára fontosak, véleményt mond, esetleg bizonyos momentumokat vagy érzéseket helytelenít, letilt. Így észrevétlenül formálja a gyerek narratívumainak tartalmát, életének történetét. A kérdés az: végül milyen kapcsolat lesz a konstruált történet és a valóság között?*

Hasonló történik akkor is, amikor egy szexuális zaklatás történetéről beszélget gyerek és anya, gyerek és tanár, gyerek és rendőr stb. Ha nem eléggé óva-

* Péley Bernadette: Élettörténet – fejlődés és patológia. A narratív szemlélet és módszer használata a diagnosztikában és a terápiában. Magyar Pszichológiai Szemle, 2013/1., 141–157. o.

tos a meghallgató, akkor fennáll a veszély, hogy az együtt konstruált történet jelentősen eltér majd a történeti igazságtól. És a fő kérdés a jelen téma szempontjából: mi történik akkor, amikor a gyerek egy valótlan történettel áll elő?

Mivel gyerekről vagy serdülőről van szó, a legtöbb esetben szexuálisan és ilyen szempontból érzelmileg tapasztalatlan, vagy kevés tapasztalattal felvértezett személlyel állunk szemben. Ezért az általa előadott nem valós molesztálás, szexuális erőszak története és érzelmi megélése jó eséllyel tartalmaz életszerűtlen mozzanatokot, ellentmondásokat, illetve fantáziált elemeket még akkor is, ha a tévében vagy az interneten könnyen szerezhet tapasztalatot a konkrétumokról. Az a felnőtt, aki megrémülve a gyerek által előadottaktól támogatásképpen az ellentmondásokat anélkül akár, hogy ennek tudatában lenne, feloldja, a nem reális elemeket kiigazítja, új szempontokra, addig nem megjelenő mozzanatokra kérdez rá, együtt konstruálja meg – az ő fejében lévő valós tapasztalatokon alapuló forgatókönyvet alapul véve – a gyerekekkel a valósághoz hasonlatosabbá váló történetet.

Minél többen és minél „aktívabban” hallgatják meg az illetőt, annál nagyobb az esély arra, hogy mire pszichológus szakértőhöz jut, már az eredetitől nagyban különböző, életszerű elemekkel tűzdelt, az inadekvátakat mellőző történet lesz belőle, amiről már sokkal nehezebb lesz megállapítani, hogy egy valóban megélt eseményről szólhat-e.

A mozzanatok beépítése pillanatok alatt megtörténik, a nem valós történetet előadó gyerek ki lehet élezve minden olyan új információra, amelyről úgy találja, hogy életszerűbbé teheti vele a sztoriját. A kérdezettek beépítésére tankönyvi példa egy kihallgatás egyik momentuma: a rendőr megkérdezte, hogy az apuka az adott szituációban végzett-e önkielégítést. A tizenöt éves lány megdöbbszent a kérdésen, és zavartan mondta, hogy „*nem, nem, dehogy*”. Láthatóan idegen volt számára még a gondolat is. A jelenlévő pszichológus számára biztosra vehető volt, hogy a szakértői vizsgálaton már önkielégítésről fog beszámolni, de nem kellett addig várni: néhány mondattal később visszatért ehhez a mozzanathoz, és spontán közölte, mintha korábban erről nem is lett volna szó: az apuka önkielégítést végzett az adott helyzetben. Ebben az ügyben, aminek láttam a narratíváját alakulni, több olyan mozzanat volt tetten érhető, amikor a kislány az első kihallgatáson nem is értette a kérdést vagy nemleges választ adott, a későbbiekben azonban láthatóan felkészült ezekből, és beépítette a történetébe.

Az események bármely szakaszában nagy jelentősége van a kikérdezés módjának abban, hogy végül milyen történet kerekedik ki.

Ami fenntartja a hamis vádat...

Érdeemes végiggondolni, hogy azok a gyerekek, akik hamis váddal belekerülnek egy rendőrségi eljárásba, legtöbbször nem gondolnak bele, nem tudják, nem is tudhatják, hogy ez mivel jár. A tapasztalat szerint egyszerűen csak arra számítanak – ha számítanak valamire –, hogy azt a bizonyos dolgot kimondva elérik a hön áhított célt (például nem kell többet ott lakniuk, megsza- badulnak apukától, magukra vonják a figyelmet stb.). Fogalmuk sincs róla, hogy egy akár éveken át tartó eljárásban többször, minden részletre kiterjedően kihallgatják őket, a szüleiket, barátaikat, ismerőseiket, tanáraikat, majd pszichológus, később a bíróság előtt is be kell számolniuk a velük történetekről. Amikor ezzel szembesülnek, nagyon megijednek. Ráadásul azzal, amiről a felnőtt azt hiheti, hogy kiugrasztja a nyulat a bokorból, csak még tovább taszítja őket a mélybe: „*Nagy baj lesz abból, ha nem mondasz igazat!*” A fenyegetés következtében attól félnek, ha kiderül a hazugság, börtönbe kerülnek ők vagy a szülő, akivel a rendőrségre ment. Közben a környezetében mindenki tudomást szerez az ügyről, mindenki őt sajnálja, a kortársi közegben különleges szerepbe kerül, az élete részévé válik a dolog. Mindezek következtében, ahogy múlik az idő, egyre inkább fog foggal-körömmel ragaszkodni a történetéhez. Ilyenkor visszakozni és vállalni, hogy hazudott már szinte lehetetlen, bármennyire megbocsátónak érezheti magát egy szülő, vagy ígéri meg, hogy nem lesz következmény. Ekkor már sokkal-sokkal többről van szó: szembenézni a teljes környezet reakciójával, valamint az alaptalanul megvádolt, esetleg emiatt a börtönt is megjáró személlyel. Esély arra, hogy bevallják a ferdítést szinte csak a legelején van, amikor tudatosítani lehet a gyerekekben, hogy jogi következmények nélkül visszavonhatják a vallomást, és még nem terjedt el a hír szélesebb körben.

Az egyik bűnügyben a szülők válása után a tizenkét éves kislány az anyukával egy távoli városba költözött, messze a tágabb családtól és a barátoktól. Mivel a kislány vissza akart kerülni a régi környezetébe, az anya egy barátját, akivel semmi problémája, de különösebb kapcsolata sem volt (annyi, hogy kicsit tetszett neki a férfi), az apa családjá előtt meggyanúsította zaklatással. Eszébe sem jutott, hogy rendőrségi eljárás indulhat, vagy a férfinak problémája lesz ebből, egyszerűen csak azt gondolta, hogy ezek után visszaköltözhet az édesapjához. Amikor szembesült vele, hogy micsoda ügy kerekedett, már nem merte elmondani, hogy hazudott.

Segítő versus szakértői attitűd

Nagyon fontos megjegyezni, hogy a pszichológus szerepe a bűnügyekben speciális, alapvetően eltér a hagyományos klinikus vagy éppen köznyelvi értelemben vett segítő attitűdtől. A pszichológus ezen a területen a nyomozó hatóságnak segít abban, hogy kiderülhessen az igazság. Ezáltal pedig természetesen annak is, aki sértett vagy éppen gyanúsított az ügyben.

Míg a klinikumban a bizalom, ezen a területen megítélésem szerint a kétkedés az alapvető. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy hazugnak tartjuk azt, akivel dolgozunk, hanem annyit tesz, hogy fenntartjuk magunkban annak a lehetőségét, hogy nem az a valódi probléma, amit előad, és módot adunk arra, hogy ez kiderüljön – elsősorban az ő érdekében. Ennek az attitűdnek véleményem szerint nemcsak a pszichológusokat, hanem minden ezen a területen dolgozó szakembert jellemeznie kellene, mivel nem azzal teszünk jót valakinek, hogy feltétel nélkül elhisszük, amit mond, hanem ha kiderítjük az igazságot.

Zárszó

Az előbbieket fényében látható, hogy ezekben az ügyekben mindenkinek (szülő, rendőr, pszichológus stb.) nagyon körültekintően kell eljárnia. Nem elég csak a konkrét eseményről szóló elmondást alapul venni, hanem azt a kontextust, élethelyzetet is szükséges, amelyben az megjelent, beleértve esetleg még a szülő személyes történetét is. Persze attól, hogy valaki problémás környezetben nő fel, vagy az anyját trauma érte, ő is válhat szexuális abúzus áldozatává, tehát nincsen arról szó, hogy ez alapján lehetne megítélni egy-egy történet hitelességét. Arra próbáltam felhívni a figyelmet, hogy több szempontot érdemes figyelembe vennünk akkor, amikor ilyen esettel találkozunk, és ebben feladatunk van.

IRODALOM

Péley Bernadette: Élettörténet – fejlődés és patológia. A narratív szemlélet és módszer használata a diagnosztikában és a terápiában. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2013/1.

Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak. Saxum, Budapest, 2006

Vajda Zsuzsanna: Siettetett gyerekek. *Iskolakultúra*, 2009/9.